

**BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING KOMPETENSIYASINI
RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA**

Qo‘chqorova Zarinabonu Akbar qizi

Bobirova Karomat Bobir qizi

Buxoro Davlat Universiteti “Pedagogika va psixologiya” ta’lim yo‘nalishi talabasi

Olimov Shirinboy Sharofovich

Ilmiy rahbar: pedagogika fanlari doktori, professor

Annotatsiya. Ushbu maqolada muallif tomonidan bugungi kunda bo‘lajak mutaxassislarning kompetensiyalarini rivojlantirish, bo‘lajak mutaxassislarning kasbiy faoliyatlarida metodik kompetensiyaning o‘rnini o‘rganish borasida amalga oshirilayotgan ishlar, ushbu jarayonda uchrayotgan muammolar borasida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: metod, metodika, kompetentlik, ta’lim, kompetensiya, metodik kompetentlik, mutaxassis, zamonaviy yondoshuvlar, pedagogik faoliyat.

Аннотация. В данной статье автором рассмотрена работа, проводимая сегодня по развитию компетенций будущих специалистов, изучению места методической компетентности в профессиональной деятельности будущих специалистов, проблем, с которыми сталкиваются в этом процессе.

Ключевые слова: метод, методика, компетентность, воспитание, компетентность, методическая компетентность, специалист, современные подходы, педагогическая деятельность.

Abstract. This article reflects on the work carried out by the author today on the development of competencies of future specialists, studying the place of methodological competence in the professional activities of future specialists, on the problems encountered in this process.

Keywords: method, methodology, competence, education, competence, methodological competence, specialist, modern approaches, pedagogical activity.

Kirish. Bugungi kunda jamiyat taraqqiyotining barcha yo‘nalishlarida malakali mutaxassislarni tayyorlash davlat talabi darajasiga ko‘tarilgan. Hozirgi vaqtda ishlab chiqarishning har qanday sohasi uchun mutaxassis tayyorlash uning yuqori malakasini, harakatchanligini, uning shaxsini rivojlantirish uchun eng qulay shart - sharoitlarni ta‘minlashi kerak. Bunda pedagogning kompetensiyasi tobora murakkablashib borayotganligi sababli muhim ahamiyat kasb etmoqda. Natijasi esa, ijtimoiy tajribaning kengayishi, axborotni taqdim etish va qayta ishlash hamda uni o‘quvchining ongiga muhrlashning xilma- xil ko‘rinishlarini paydo bo‘lishi, jamiyatda malakali mutaxassisga bo‘lgan ehtiyojni yanada ortishi bilan izohlanadi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarning kompetensiyani rivojlantirish- pedagogik muammo sifatida ekanligini tahlil qilar ekanmiz, O‘zbekiston Respublikasida ta’lim tizimini isloh qilishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak

maʼnaviy- axloqiy fazilatlarga ega, mustaqil fikrlovchi, yuksak malaka tajribasiga ega kadrlarni tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga koʻtarish maqsadida Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2022- yil 28- yanvardagi PF-60-son Farmoni asosida “2022- 2030- yillarga moʻljallangan taraqqiyot strategiyasi toʻgʻrisida”gi Farmoni qabul qilinganligi ayni mazkur muammolarni bartaraf etishga qaratilganligini eʼtirof etish mumkin.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Oliy taʼlim tizimida boʻlajak mutaxassislarining kompetensiyasini rivojlantirish borasidagi muammolar bugungi kunning dolzarb muammosi hisoblanadi. Shuning uchun, “Taʼlim toʻgʻrisida”gi qonunda mustaqil fikrlaydigan, yuqori malakali mutaxassis kadrlar tayyorlash tizimi aks ettirilgan.

A.R.Xodjaboyevning fikricha, kompetent nuqtayi nazaridan yondashilsa, taʼlimning yangi sifatiga erishish usuli hisoblanadi. Yaʼni insonning maʼrifatligini oʻlchashning yangi birligi haqida gap ketmoqda, chunki bugungi kunda bilim, koʻnikma va malakalar taʼlim sifati darajasini toʻliq oʻlchash, uni aniqlash imkonini bermaydi[5].

M. Gulyamova tadqiqotida bugungi kunda barcha fanlarni oʻqitish jarayoniga kompetensiyaviy yondashuv keng tadbiiq etilishini, shuningdek, endilikda oʻquvchitalabalarga fan boʻyicha bilim, koʻnikma va malakalar berishning oʻzi etarlicha emasligi, olingan bilimlardan turli vaziyatlarda amaliy qoʻllash malakasini shakllantirib borish kerakligini aytib oʻtgan. Darhaqiqat, kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan taʼlim oʻzlashtirilgan bilim, koʻnikma va malakalarni oʻzining shaxsiy, kasbiy, ijtimoiy faoliyatida amaliy qoʻllay olish faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan taʼlim boʻlib, buning yordamida oʻquvchilarni mustaqil fikrlay olish qobiliyatini rivojlantirish, jamiyatda har tomonlama faol fuqarolarni shakllantirish, axborot texnologiyalaridan erkin foydalana olish huquqi, ongli ravishda kasb yokida hunar tanlashlari, koʻnikma hosil qilishlarini nazarda tutadi[6].

T.V.Shtikova “kommunikativ kompetentlikning” bazaviy asosiy tushunchasini kasbiy ahamiyatli kommunikativ- shaxsiy, didaktik va gnostik bilimlar, koʻnikma va tarkibida, shuningdek, pedagogning kasbiy sifatlari mavjud boʻlgan va uning kommunikativ faoliyatning samaradorligini taʼminlaydigan kommunikativ faoliyat tajribasining integrativ yaxlitligi sifatida qaraydi. Bunda boʻlajak oʻqituvchidan soʻzamol yaʼni gapga usta, puxta bilimlar egasi boʻlishligi talab etiladi[4].

A.G. Bermusning fikriga koʻra, “Kompetentlik takomillashib borayotgan shaxsning barcha xislatlarini, bilimi, tajribasi, umuman olganda, butun borligʻini yagona tizimga birlashtiradi”[5].

A.Navoiy: “ Oʻqituvchini faqat dars beruvchi, bilim beruvchi deb bilmaydi, balki, mahoratli tarbiyachi boʻlishi lozim deb ilm- odobni birga olib borilishini, bu ikki jarayon hech qachon har qanday vaziyatda ham ajralmasligini taʼkidlab oʻtgan”.

Kompetensiya o‘qituvchi faoliyati uchun zarur. Agar u yaxshi mutaxassis bo‘lsa-yu lekin olgan bilimlarini pedagogik faoliyatida qo‘llay olmasa, bunday pedagog yaroqsiz hisoblanadi, ya‘ni tajribasiz.

Kompetensiyani rivojlantirish uchun esa bo‘lajak oqituvchilardan tinimsiz mehnat, uzluksiz ta‘lim olish, uni pedagogik faoliyatda, ayniqsa, dars jayonida talabalar ongiga singdirish talab qilinadi.

G.M.Karlibayevaning tadqiqot ishida bo‘lajak o‘qituvchilarda metodik tayyorgarlikni rivojlantirishning nazariy asoslari aniqlangan, bunda o‘qituvchining metodik tayyorgarligini shakllantirishning uslubiy jihatlari ishlab chiqilgan, mazkur jarayonni tashkil etish va samadorlikka erishishning metodik yo‘llari belgilangan[7].

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur ilmiy maqolada, bo‘lajak o‘qituvchilarning kompetensiyasini rivojlantirishning mazmun- mohiyati, maqsad va vazifalari o‘rganildi. Ushbu maqolaning nazariy va uslubiy asosi sifatida bo‘lajak mutaxassislarning kompetensiyasini rivojlantirishga oid adabiyotlar hamda ilmiy maqolalar pedagog, sotsiolog, psixolog olimlarning ushbu mavzuda olib borgan izlanishlari, olimlar va shu soha vakillarining yozma va og‘zaki fikr- mulohazalarini tahlil qilish jarayonlarini kuzatish amalga oshirildi [8].

Tahlil va natijalar. Uchinchi ming yillikning oxirida dunyoqarashning o‘zgarishi aloqa va axborot sohasidagi inqilob bilan yuzaga keldi. Ommaviy kompetensiyalashtirish, eng yangi axborot texnologiyalarini joriy etish va rivojlantirish, ta‘lim, biznes va ijtimoiy hayot sohalari uchun sezilarli o‘zgarishlarni olib keldi. Ishlab chiqarish sohasidagi o‘zgarishlar esa, dasturiy ta‘minotni tuzdi hamda bu yo‘l bilan joriy etilgan axborotni yanada takomillashtirish, to‘plash va uzatish jarayonini tezlashtirdi, shuning bn birgalikda axborotdan foydalanish imkoniyatlari osonlashdi.

Kompetensiya so‘zining o‘ziga to‘xtaladigan bo‘lsak, kompetensiya- (lotincha “competo”- “erishaman, muvofiqman, mos kelaman) kishi egallagan muayyan bilim, ko‘nikma, malakalar majmuasini anglatadi.

Bu tushuncha nisbatan yaqin yillardan boshlab, 1960- yil oxiri, 1970- yillarning boshlaridan keng qo‘llanilgan. Kompetensiya- ma‘lum bir sohada samarali faoliyat olib borish uchun zarur bo‘lgan mutaxassisning ta‘limiy tayyorgarligiga qo‘yilgan talabdir.

U davlat ixtiyorida bo‘lgan, oldindan belgilangan ijtimoiy talab bo‘lib, u o‘quvchining muayyan sohada samarali faoliyat ko‘rsatish uchun zarur bo‘lgan ta‘limiy tayyorgarligiga nisbatan qo‘yiladi.

Kompetensiyalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan ta‘lim- o‘quvchilarning egallagan bilim ko‘nikma va malakalarini o‘z shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy faoliyatlarida amaliy qo‘llay olish imkoniyatidir. Bundan tashqari, ta‘limda har bir o‘quv fanini o‘zlashtirish jarayonida o‘quvchilarda, shu fanning o‘ziga xosligi,

mazmunlaridan kelib chiqqan holda, sohaga tegishli xususiy kompetensiyalar ham shakllantiriladi (1-jadval).

1-jadval

Kompetensiyaga oid tushunchalarning nazariy tahlili [9]

t\r	Tayanch kategorial tushunchalar	Mazmuni	Manba, olimlarning qarashlari
1	Kompetensiya	<p>1. (lotincha "competo" so‘zidan olingan bo‘lib, "erishaman, muvofiqman, mos kelaman") kishi egallagan bilim, ko‘nikma, malakalar majmuasini anglatadi.</p> <p>2. Bilim, ko‘nikma, malaka, qarashlar, individning qadriyati va shaxsiy sifatleri, kvalifikatsiyaning namoyon bo‘lishi yoki ta‘sir ko‘rsatish qobiliyati.</p> <p>3. Bozor iqtisodiyoti va kasbiy faoliyatning birligidir.</p> <p>4. U yoki bu kasb egasiga zarur bo‘lgan kasbiy qonuniyatlar, tamoyillar, talablar, qoidalar, burch, vazifa hamda majburiyatlar, shuningdek, shaxsiy deontologik me‘yorlar yig‘indisini anglatadi.</p> <p>5. Ma‘lum bir sohada samarali ishlash uchun zarur bo‘lgan va o‘zaro bir- biri bilan bog‘liq bo‘lgan shaxsning turli layoqatlari va xususiyatlarining yig‘indisidir.</p>	<p>1. O‘zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil</p> <p>2. A. Avloniy</p> <p>3. Y. A. Komenskiy</p> <p>4. K. J. Risqulova</p> <p>5. Muslimov N. A., va boshqalar. Kasb ta‘limi o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi/ Monografiya, - T.: "Fan va texnologiya" nashriyoti, 2013.- B.14</p>
2	Kompetentlik	<p>1. Takomillashib borayotgan shaxsning barcha xislatlarini, bilimi, tajribasi, umuman olganda, butun borlig‘ini yagona tizimga birlashtiradi.</p> <p>2. Shaxsning bilimdon ekanligi, balki o‘z bilimlarini uzliksiz ravishda yangilab borishi.</p> <p>3. Mutaxassisning ma‘lum bir faoliyati uchun tayyor ekanligi.</p> <p>4. Noaniq vaziyatlarda faoliyat ko‘rsata olish qobiliyati.</p> <p>5. Insonning intellektual shaxsiy, ijtimoiy kasbiy hayotiy faoliyatiga asoslanadi.</p> <p>6. Shaxs amaliy faoliyati bilan bog‘liq bo‘lib, kompetensiya me‘yorlarini jamiyat talablaridan kelib chiqqan holda kreativlik</p>	<p>1. A. G. Bermus</p> <p>2. M. A. Choshanov</p> <p>3. M. A. Aronov</p> <p>4. O. Y. Lebedev</p> <p>5. L. A. Zimnyaya</p> <p>6. K. J. Risqulova</p>

		asosida ish tajribasida namoyon etish mahoratidir.	
3	Metod	<p>1. (methodos- tadqiqot usuli, yo‘li) Tabiat va jamiyat hodisalarini bilish, tadqiq qilish usuli . 2.Voqelikni amaliy va nazariy egallash o‘zlashtirish, o‘rganish, bilim uchun yo‘l, yo‘riqlar, usullar majmuasi, falsafiy bilimlarni yaratish va asoslash usuli.</p> <p>3.Dialektik bilish tadqiq manbai mohiyatiga bosqichma bosqich uzluksiz chuqurlasha borish, soddaroq (oddiyroq)mohiyatdan murakkabrog‘iga qarab siljish demakdir.</p> <p>4. Faoliyat, harakatning yo‘li, usuli oki qiyofasi, shakli, ko‘rinishi.</p>	<p>1."O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti. Toshkent-2020 2. O‘zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil.</p> <p>3. H.Ne‘matov. Ilmiy tadqiqot metodikasi, metodologiyasi va metodlari.- Buxoro, 2006, 119-bet.</p> <p>4.O.U.Avlayev, S.N.Jo‘rayeva, S.P.Mirzayeva "Ta‘lim metodlari" o‘quv- uslubiy qo‘llanma, "Navro‘z" nashriyoti, Toshkent- 2017.</p>
4	Metodika	<p>1.(yunoncha- methodike) Biror ishni bajarish, amalga oshirish, ado etish metodlarining, usullarining yig‘indisi.</p> <p>2.O‘qitish usullari haqidagi ta‘limot.</p> <p>3.Biror ishni maqsadga muvofiq o‘tkazish metodlari, usullari, yo‘llar majmuasi.</p>	<p>1.O‘zME. Davlat ilmiy nashriyoti. Beshinchi jild. Toshkent, 2020-yil. Ilmiy tadqiqot metodikasi .</p> <p>2.O‘zME. Davlat ilmiy nashriyoti. Beshinchi jild. Toshkent, 2020-yil.O‘zbek tili metodikasi. Rus adabiyoti termini .</p> <p>3..O.U. Avlayev, S.N.Jo‘rayeva, S.P.Mirzayeva "Ta‘lim metodlari" o‘quv- uslubiy qo‘llanma, "Navro‘z" nashriyoti, Toshkent- 2017 .</p>
5	Metodik kompetentlik	<p>1.Pedagogik jarayonni metodik jihatdan oqilona tashkil etish, ta‘lim yoki tarbiyaviy faoliyat shakllarini to‘g‘ri belgilash, metod va vositalarni maqsadga muvofiq tanlay olish, metodlarni samarali qo‘llay olish, vositalarni muvaffaqiyatli qo‘llash.</p>	<p>1."O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti. Toshkent-2020</p>

Xulosa. Ushbu maqolani yozishdan ko‘zlangan asosiy maqsad - talabalarning pedagogik kompetentlikning ilmiy- nazariy asoslari, kompetentlik tushunchasining mazmun mohiyati va ta‘limdagi innovatsion jarayonlar tizimida o‘qitish va tarbiyalashda kompetentlikka nisbatan chuqur pedagogik- psixologik tayyorgarlikni shakllantirishdan iborat.

Vazifalari esa:

1. Talabalarga pedagogik kompetentlikka doir manbalardan foydalana olishga o‘rgatish va ularda pedagogik kopetentlik haqidagi tasavvurlarni hosil qilish;
2. Bo‘lajak o‘qituvchilarni zamonaviy kishilik jamiyati oldida turgan eng muhim muammolaridan biri- ta‘lim- tarbiya jarayonini modernizatsiya qilishga oid istiqbolli yo‘nalishi bo‘lgan pedagogik kompetentlik yuzasidan nazariy bilimlar bilan tanishtirish;
3. Pedagogik faoliyatni amalga oshirishda ijodiy va metodik savodxonlikni hamda kompetentlikka nisbatan chuqur pedagogik-psixologik tayyorgarlikni shakllantirishdan iborat.

Xulosa qilib aytganda, bugungi kunda, bo‘lajak o‘qituvchilarni metodik kompetentligini rivojlantirish asosiy masalalardan biri hisoblanadi, bu borada quydagi yo‘nalishlar bo‘yicha tizimli faoliyat amalga oshirilishi zarur:

Birinchidan, bugungi kunda amalga oshirilayotgan ta‘limiy o‘zgarishlar bo‘lajak mutaxassislarning ongliligini va faolligini oshirish uchun asos bo‘lib xizmat qilishi zarur.

Ikkinchidan, bugungi kunda raqamli iqtisodiyot davrida, bo‘lajak mutaxassislarning kompetentligini rivojlantirish zamon talablari asosida shakllantirish va rivojlantirish yo‘llarini amalga oshirish.

Uchinchidan, kompetensiya, ayniqsa, har bir soha vakillarida kasbiy kompetensiya bo‘lajak mutaxassislarning jamiyatda tutgan o‘rnini belgilar ekan, jamiyat ham yuqori malakali kompetensiyaga ega bo‘lgan mutaxassislar tayyorlashdan manfaatdor bo‘lishini ularga anglab yetishlariga erishish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining “ Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni- T.:2020-yil. 23-sentabr//O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi.
2. Mirziyoyev Sh.. “2022- 2026 yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot straregiyasi to‘g‘risida”gi 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli Farmoni.
3. Mirziyoyev Sh.. O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim tizimini 2030- yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni.
4. Zununov.A. Pedagogika tarixi. Oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. Sharq nashriyoti.-T.:2004- yil.148-b
5. Muslimov N.A va boshqalar. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari. O‘quv- metodik qo‘llanma.-T.:”Sano- standart”, 2015-yil.120-b

6. Gulyamova M.X. Ingliz tilini o‘qitishda talabalar kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga integrativ yondashuv//: Avtoref.dis. ...(PhD) ped nauk / Gulyamova M.X.-T.:2019- yil. 45-b.
7. G.M.Musaxanova. Oliy ta’lim tizimida bo‘lajak mutaxassislarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish. Ilmiy maqola. 2023-yil.
8. Гревцева, Г. Я., Олимов, Ш. Ш., Абдуллаев, К. Ф., & Самиева, Ш. Х. ОБЩАЯ ПЕДАГОГИКА.
9. Самиева Ш. Х., Усмонова Г. Х. Научные направления развития творческих и интеллектуальных способностей молодежи //Eurasian Journal of Social Sciences, Philosophy and Culture. – 2022. – Т. 2. – №. 4. – С. 35-38.
10. Fazliyev, J. (2017). Drip irrigation technology in gardens. Интернаука. Science Journal, 7(11).
11. Sadirovich, S. N. (2022). The Significance of Problem Situation Assignments in Teaching the Science of Machine Details. *Central Asian Journal of Theoretical and Applied Science*, 3(8), 30-32.
12. Ochilovich, S. Z., & Sadirovich, S. N. (2022, May). KINEMATIC STUDY OF FLAT BASE MECHANISMS. In *E Conference Zone* (pp. 61-69).
13. Ochilovich, S. Z., & Sadirovich, S. N. (2022). KINEMATIC STUDY OF FLAT BASE MECHANISMS. *FAN, TA’LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA*, 1(2), 89-99.
14. Ochilovich, S. Z., & Sadirovich, S. N. (2022). KINEMATIC STUDY OF FLAT BASE MECHANISMS. *Conferencea*, 115-123.
15. Shodiev, N. S. (2022). USE OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN PREPARING ENGINEERING STUDENTS FOR PROJECT-CONSTRUCTION ACTIVITY. *Экономика и социум*, (10-2 (101)), 167-169.
16. SHODIEV, N. USE OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN PREPARING ENGINEERING STUDENTS FOR PROJECT-CONSTRUCTION ACTIVITY. *ЭКОНОМИКА*, 167-169.
17. Shodiev, N. S. (2022). " PREPARING ENGINEERING STUDENTS FOR DESIGNCONSTRUCTION ACTIVITY THROUGH TEACHING" MACHINE DETAILS". *International Journal of Early Childhood Special Education*, 14(7).
18. AZ, S. Z. S. N. S. (2020). Analysis of the work on improving the design of dryers inside the ginning plants and the mode of drying.
19. Shaxrilloevich, I. I. (2021). Pedagogical conditions for forming the readiness of university graduates for employment. *ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL*, 11(1), 881-884.
- 20. Khudaev, I. J., & Shoximardanova, N. S. (2023). FEATURES OF DRIP IRRIGATION OF CROPS. PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS**, 2(24), 157-160.